

Uticaj naših uslova na našu vojnu doktrinu

U toku narodnooslobodilačkog rata izvojevali smo pobjedu nad mnogobrojnim spoljnim i unutrašnjim neprijateljima, pored ostalog, i zbog toga što je naše političko i vojno rukovodstvo svoje odluke donosilo u skladu sa uslovima i okolnostima koje su vladale u vreme njihovog donošenja. Poučeno iskustvima prilagođavanja svoga rada konkretnim uslovima, pre i u toku narodnooslobodilačkog rata, naše rukovodstvo je produžilo tako utrtime putem i u posleratnom periodu. I baš zbog toga što je dosledno i nepokolebljivo išlo tim jedino ispravnim putem, ne priznajući ničije recepte i ne kopirajući ničije postupke, koji su bili plod drukčijih uslova i okolnosti, ono je jedno vreme bilo objekat bezprincipijelnog političkog, vojnog i ekonomskog pritiska članica Informbiroa.

U ovom članku zadržaćemo se samo na razmatranju »naših uslova« sa vojničke tačke gledišta, razume se, ukoliko je to moguće, tim pre što ih je veoma teško odvojiti od političkih i opštedruštvenih faktora koji na njih presudno utiču i sa kojima su tesno povezani. Naime, naši, ili bilo čiji, uslovi predstavljaju splet mnogobrojnih, među sobom tesno povezanih, jedan od drugog zavisnih, više ili manje stabilnih, odnosno promenama izloženih faktora. Taj složeni kompleks, kao objektivna i nerazdvojna, ali stalnim promenama izložena celina, u svakom trenutku, daje određeni pečat i odraz stvarnosti bilo koje zemlje u širem ili bilo koje grane državne delatnosti u užem smislu.

Nesumnjivo je da je pravilno shvatanje te celine, tj. zbira uticaja i zajedničkog delovanja svih tih faktora, jedan od bitnih uslova pravilnog izbora, izgradnje i stalnog razvijanja vojne doktrine.

Da bi se bolje shvatio pojam »naši uslovi«, pokušaćemo da u ovom članku ukratko analiziramo nekoliko njegovih najvažnijih sastavnih delova, posmatrajući ih prvenstveno sa vojne tačke gledišta. Razume se, ne pretendujemo na to da ćemo ih sve navesti i dati njihovu iscrpnu analizu i dovoljno pravilno ih rasvetliti. Pokrećemo ovaj problem zbog toga što se, posle pozivanja na »naše uslove«, ponekad donose zaključci, rešenja ili odluke koje im delom ili u potpunosti ne odgovaraju.

Smatramo da »naše uslove« sačinjavaju sledeći najvažniji elementi: (1) međunarodna politička situacija i mesto i uloga naše zemlje u svetu; (2) naš geografsko-strategijski položaj u vezi sa postojećom međunarodnom političkom situacijom; (3) naš društveni poredak i njegova unutrašnja stabilnost; (4) broj stanovnika i ekonomska moć, odnosno ratni potencijal naše zemlje; (5) materijalno-tehnička snabdevenost; (6) fizičko-geografske i druge karakteristike našeg prostora; (7) naše tradicije i ratno iskustvo.

1. Nesumnjivo je da promenljiva *međunarodna politička i vojna situacija i, u vezi s njom, međunarodni položaj naše zemlje* neposredno ili posredno utiču na gotovo sve odluke u pogledu vođenja spoljne politike i na rešavanje raznih problema opštedržavnog i vojnog karaktera. Pošto se međunarodna, politička i vojna situacija neprestano menjaju, čas brže, čas sporije, bilo bi potrebno da se posebno razmatraju i predviđaju mnogobrojne kombinacije koje bi mogle nastati u međunarodnim odnosima, i iz tako svestrane studije izvlačiti potrebne zaključke i donositi odluke u vezi sa vojnim pitanjima i pripremom zemlje za odbranu. Takvi očigledni primeri za naglu promenu međunarodne političke i vojne situacije, u odnosu na našu zemlju nastali su, na primer, dolaskom Nemačke na severnu jugoslovensku granicu posle prisjedinjenja Austrije (anšlus) 13. marta 1938. godine; ispadanjem Čehoslovačke — saveznice Jugoslavije — iz Male Antante nemačkom okupacijom 13. marta 1939. godine, nepune pola godine posle Minhenskog sporazuma kojim su britanska i francuska vlada ustupile Čehoslovačku Sudetsku oblast Nemačkoj; italijanskom okupacijom Albanije 13. aprila 1939; Paktom o nenaпадanju između Sovjetskog Saveza i Nemačke 26. avgusta a neposredno posle toga izbijanjem drugog svetskog rata 1. septembra 1939; porazom francuske juna 1940; napadom Italije na Grčku 28. oktobra 1940; ulaskom Nemačkih trupa u Mađarsku, Rumuniju i Bugarsku počev od avgusta 1940. do kraja marta 1941; potpisivanjem protokola o pristupanju Kraljevine Jugoslavije Trojnom paktu 25. marta 1941; državnim udarom u Beogradu 27. marta, a posle završetka

drugog svetskog rata donošenjem rezolucije Informbiroa 1948. godine i dr. Promene koje se tako brzo odigravaju u međunarodnim odnosima često mogu izazvati velike teškoće, jer se vojnostrategijske koncepcije i odgovorajuće pripreme ne mogu tako brzo sprovesti u delo, odnosno ići ukorak sa promenama na spoljnopoličkom planu. Zato se danas, s obzirom na iskustva od 1938. godine pa do kraja drugog svetskog rata, a i posleratnih intervencija i lokalnih ratova u Koreji, Vijetnamu, Etiopiji, Alžiru, na Bliskom i Srednjem istoku, Foklandskim ostrvima i drugim rejonima, može zaključiti da nekoj zemlji može biti neočekivano brzo nametnut rat i da će agresori tome svakako težiti, s jedne strane, zbog korišćenja iznenađenja i, s druge strane, zbog znatnog dobitka u vremenu u odnosu na napadnutu zemlju, za koju je takva agresija, utoliko opasnija ukoliko ju je manje očekivala i predviđala i ukoliko je slabije sprovela odbrambene pripreme. Takva zemlja preživljava tešku krizu, naročito onda ako bi je napad zatekao pre ili u toku mobilizacije ili koncentracije snaga i ukoliko bi napad, u odnosu na ove radnje, ranije otpočeo. U takvim slučajevima vojnički poraz napadnutih i iznenađenih zemalja može biti neminovan. Ako se tome doda uticaj savremenog vazduhoplovstva, motorizovanih i mehanizovanih jedinica i sve razornijeg nuklearnog oružja i drugih sredstava, onda je očividno da se mnogi planovi, ma koliko bili precizno i pravilno izrađeni, neće moći potpuno sprovesti u život, već se mora pristupiti improvizacijama. Takvu sudbinu mogu očekivati male mirosljubive zemlje koje teže očuvanju svoje slobode i nezavisnosti, jer će agresori, bez obzira na očigledne i stvarne činjenice, svojom diplomatskom i propagandnom aktivnošću, prikrivati svoju agresiju i tvrditi i dokazivati da je napadnuta zemlja odgovorna za izazvani ratni sukob.

Ovde nećemo ulaziti u razne kombinacije koje se mogu pojaviti u međunarodnom položaju naše zemlje, tim pre što je to osnova za stvaranje i razradu ratnih planova, već ćemo samo u najkraćim potezima izložiti kako međunarodna situacija može uticati na našu zemlju u vojnom pogledu.

Zbog svog samostalnog i originalnog puta u socijalizam, nesvrstane spoljne politike i izuzetno značajnog geostrategijskog položaja, Jugoslavija je bila izložena konstantnom pritisku protagonista specijalnog rata i politike sa pozicija sile. Taj pritisak se naglo pojačavao u uslovima spoljnih zaoštavanja na globalnom i regionalnom planu. Primeri za ovo su brojni. Pored ostalog, poznato je da je u vreme Informbiroa na Jugoslaviju vršen besprincipijelan politički, vojni i ekonomski pritisak nezapamćenih razmera, ali Jugoslavija

nije, ni u tim izrazito teškim spoljnopoličkim uslovima, podlegla tim pritiscima, već je, iako usamljena — oslanjajući se na sopstvene snage — imala smelosti da kaže istinu, da se bori za nju i da se odupire svim pokušajima koji su mogli ugroziti nezavisnost zemlje i izgradnju socijalizma u njoj.

Istorija je ne jedanput pokazala da pobeda nije pripadala agresorima. Nas ovde mnogo više interesuje način eventualnog napada, da bi smo iz toga izvukli zaključke o našim uslovima i protivmerama u takvoj situaciji. Pre svega, napad može da usledi sa raznih strana, istovremeno ili sukcesivno od jednog ili više agresora, a najverovatnije iznenadno — bez objave rata — kao što je to već uobičajeno, sa brojno jačim i tehničkim savremeno naoružanim snagama, uz učešće jakih tenkovskih, moto-mehanizovanih, vazduhoplovnih i raketnih snaga, većih ili manjih vazdušnih desanata, razorne propagandne i političke aktivnosti i razvijene obaveštajne službe. Takvi uslovi nameću potrebu da se, s obzirom na broj i jačinu eventualnih agresora, razrađuje ratni plan i potreban broj njegovih varijanti. Da bi se u slučaju agresije spolja iz mirnodopskog stanja moglo što bezbednije preći u ratno stanje, na osnovi osnovne ideje ratnog plana, moramo imati odgovarajuće mirnodopske oružane snage i druge snage predviđene za taj slučaj, tako da bi bile u stanju da odbiju svaku agresiju i da omoguće aktiviranje i pristizanje ostalih snaga iz rezerve. Međutim, držanje kompletnih oružanih snaga za duže vreme u toku mira znatno bi ekonomski iscrpljivalo zemlju, slično kao i u ratu, pa se zbog toga njihova jačina mora određivati u srazmeri sa stepenom pogoršanja ili poboljšanja međunarodne situacije, tj. sa stepenom opasnosti od agresije i zategnutosti međunarodne situacije. U svakom slučaju, pošto svako pogoršavanje i zaoštavanje opšte međunarodne situacije i eventualne pretnje i pritisci na našu zemlju mogu prerasti i u iznenadnu oružanu agresiju, prisiljeni smo da i u miru držimo relativno brojne i borbeno potpuno osposobljene mirnodopske oružane snage. Nema sumnje da u takvim uslovima moramo imati u vidu i naše ograničene ekonomske resurse, da bismo ih što racionalnije koristili.

2. *Geopolitički, odnosno geografsko-strategijski položaj i značaj* svake zemlje zavisi od brojnih različitih, manje ili više promenljivih uticajnih faktora, a prvenstveno od postojeće međunarodne političke situacije i mesta i uloge dotične zemlje u njoj. Pored toga, na to utiče geografski položaj zemlje u odnosu na susede u užem i, u svetskim razmerama, u širem smislu, zatim oblik zemlje, dužina granica, oblik i karakter graničnih frontova, važnost operacijskih i strategijskih pravaca, mogućnost obuhvata, bogatstvo zem-

Ije i njegov razmeštaj, izloženost vitalnih delova prvom udaru, jačina suseda, njihove aspiracije itd. Geografsko-strategijski položaj neke zemlje je utoliko teži i osetljiviji ukoliko se ona nalazi na pravcu aspiracija neposrednih suseda ili supersila ili, ako zbog političkih, ekonomskih, prostornih i drugih razloga mogu predstavljati neposredan cilj agresije suseda ili supersila. Prema tome, jasno je da se promenom međunarodne političke situacije, naročito u pogledu susednih zemalja, može osetno menjati i geografsko-strategijski položaj svake zemlje, uporedo i zavisno od karaktera i obima tih promena. Zbog toga se uvek težilo da se nepovoljni geografsko-strategijski položaj zemlje prvenstveno otkloni poboljšanjem odnosa sa susedima i sticanjem što više prijatelja, a zatim da se štetne posledice te nepovoljnosti otklone odgovarajućim uređenjem sopstvene teritorije, utvrđivanjem najosetljivijih frontova ili drugih važnih zona i pravaca u unutrašnjosti zemlje, zaprečavanjem, svrsishodnim rasporedom važnih industrijskih objekata u manje izložene delove državne teritorije, pojačanjem odbrambene snage zemlje, uključivanjem celokupnog stanovništva u opštenarodnu odbranu, povećanjem budnosti i opreza itd. Detaljnom analizom ovih mnogobrojnih faktora i njihovom procenom može se doći do pravilnih zaključaka o njihovom uticaju na stepen sigurnosti, odnosno ugroženosti zemlje i o merama koje bi trebalo preduzeti za otklanjanje štetnih posledica koje bi, zbog toga, mogle nastupiti, a i o merama za iskorišćavanje svih prednosti koje nudi geografsko-strategijski položaj zemlje u celini ili pojedini njegovi elementi. Ne ulazeći u konkretnu procenu svih tih faktora u odnosu na našu zemlju, možemo napomenuti samo toliko da je naš geografsko-strategijski položaj u Evropi, pa i u svetu, veoma značajan i osetljiv na svako pogoršanje međunarodne političke situacije i da zbog toga on znatno utiče na našu vojnu doktrinu.

3. *Unutrašnje društveno uređenje i stanje unutrašnjih političkih odnosa* presudno utiče ne samo na unutrašnju, nego i na vojnu stabilnost i čvrstinu svake zemlje. Specifičnost stanja u nekoj zemlji upravo se ogleda u konkretnim društvenim odnosima koji u njoj postoje, tj. u kojoj meri postoje suprotnosti između pojedinih klasa ili osnovnih društvenih grupa i kakav je stepen njihove zaoštrenosti. Od toga ko se nalazi na vlasti, kakav je odnos radnih slojeva stanovništva prema vlasti, kako je i da li je rešeno nacionalno i socijalno pitanje, kakvo je raspoloženje širokih narodnih masa i kakve su njihove perspektive, zavisi moć i čvrstina pojedinih država. Nesumnjivo je da je situacija naše zemlje u tom pogledu u osnovi neobično povoljna, bez obzira na trenutne teškoće u kojima se nalazi

naše društvo, tako da se od naših ravnopravnih naroda i narodnosti, u slučaju opasnosti, mogu tražiti i očekivati najveće žrtve i moguća naprezanja. *A to je veoma važan uslov koji uvek treba imati u vidu pri donošenju najsudbonosnijih odluka i smernica naše vojne doktrine.*

4. U savremenom ratu svaka zemlja će nastojati da u ratne napore angažuje onoliko svoga ratnog potencijala koliko joj je dovoljno da bi postigla ratne ciljeve. U ONOR-u *ratni potencijal* zemlje je čitav narod sa svojim vrednostima i celokupni privredni i prirodni izvori, resursi i bogatstva. Neosporno je da od ekonomske snage zemlje zavise: mogućnost vođenja rata za duže ili kraće vreme, mirnodopsko brojno stanje oružanih snaga, kvantitet i kvalitet njihovog naoružanja i opreme, urednost snabdevanja trupa i ishrane stanovništva, brzina popune i obnavljanja rezervi svake vrste i stabilnost pozadine uopšte. Zbog toga, zavisnost neke zemlje od uvoza sa strane, naročito u početnom periodu rata, može da ima nesagledive štetne posledice. U periodu zategnute međunarodne situacije i u toku rata svaka zemlja prvenstveno podmiruje svoje potrebe i ograničava ili potpuno ukida izvoz, naročito naoružanja i strategijskih sirovina, tako da se nikad sa sigurnošću ne može računati na uvoz sa strane, bez obzira na raspoloživa finansijska sredstva. Međutim, stabilnost pozadine ne zavisi samo od ekonomske moći, već i od svesti naroda dotične zemlje, a za to imamo sjajan primer u našem narodnooslobodilačkom ratu. Zbog toga, bez obzira na veličinu naše zemlje i njenu ekonomsku moć, mi sa pravom možemo očekivati da bi u eventualnom ratu imali sigurnu pozadinu, jer naša ekonomska moć postaje svakim danom sve jača, što nas ekonomski čini sve nezavisnijom.

Ako se ekonomska moć zemlje posmatra pretežno sa vojne tačke gledišta, onda se može lako uočiti da ona, pored već navedenog, znatno utiče na organizaciju i formaciju vojske, na kvalitet i kvantitet naoružanja i opreme, na brojni odnos ljudi i tehnike, na pokretljivost jedinica s obzirom na odnos motornih i ostalih transportnih sredstava, na lično opterećenje boraca, na razvoj i odnos pojedinih rodova i vidova vojske i službi, itd. Ali, treba imati u vidu da sve to ne zavisi isključivo od ekonomske moći zemlje, već i od raznih drugih faktora, koji mogu nametati i drugačija rešenja, bez obzira na ekonomske mogućnosti. Tako, na primer, može se desiti da ekonomska moć zemlje dozvoljava razvoj motorizacije do najvećeg stepena, ali da karakter njenog zemljišta otežava njenu svestranu primenu. Zbog toga, u tom i takvim slučajevima, treba donositi

odgovarajuća rešenja, uzimajući u obzir i sve ostale uticajne elemente.

Ocena odnosa ratnog potencijala sopstvene zemlje prema onim zemljama sa kojima može doći do sukoba, ili je već u ratnom stanju, ima ogroman uticaj na krajnji ishod rata, jer uspesi ili porazi u ratu često zavise od toga da li je ta procena pravilno ili nepravilno izvršena. Razume se da se pri tome ne može tražiti neka apsolutna tačnost, jer se tu radi o složenim, među sobom zavisnim, isprepletanim i teško merljivim elementima (moralne osobine, politička svest, stepen kulture, tehnička opremljenost i obučenost ljudstva, sposobnost, veština, ratno iskustvo i izgrađenost vojnog i političkog rukovodstva itd.). U svakom slučaju, neophodno je pravilno poznavanje ekonomske moći i ratnog potencijala, ali ne u bukvalnom smislu i izolovano, već u najtešnjoj vezi sa ostalim našim uslovima, sa kojima, kao što smo već rekli, predstavlja nerazdvojnu celinu. Međutim, pri tome moramo imati u vidu naš nepovoljan odnos ljudskog i ekonomskog potencijala, tako da bismo znali sa njim što ekonomičnije i svrsishodnije raspolagati.

Prema tome, *ratni potencijal, koji sadrži skup vojnih, ekonomskih, političkih i drugih faktora, presudno utiče na našu vojnu doktrinu.*

5. *Naša armija ima specifično obeležje, jer je stvarana i razvijana na peseban — specifičan način. Ta specifičnost se najbolje ogleda u ovim Titovim rečima: »Naša armija ... se počela stvarati od običnog čoveka, običnog seljaka, običnog radnika, običnog pravog narodnog intelektualca, od narodne inteligencije ... Ljudi koji su postali tako reći temelj te naše armije došli su od plugova, iz fabrika, iz školskih klupa. Baš u tome i jeste snaga te armije što se od prvog dana sastojala iz takvih ljudi. Takvi ljudi su bili ne samo obični redovi, nego i podoficiri, i oficiri, do najviših, — i ja sam bio radnik«¹ (podvukao M. Š.).*

Odlike naše armije, odnosno njene specifičnosti, daju poseban pečat i našim uslovima. A te odlike mogu se lako uočiti prostim upoređenjem njenog političkog obeležja i vaspitanja, monolitnosti, kvaliteta, obučenosti, opremljenosti, hrabrosti, izdržljivosti i otpornosti njenog starešinskog i boračkog kadra sa tim istim kvalitetima drugih armija. Pre svega, mi imamo oružane snage, koje su stvarane i prekaljene u toku narodnooslobodilačkog rata i narodne revolucije, oružane snage bratskih i ravnopravnih naroda, vaspitavane

¹ Tito, *Stvaranje i razvoj Jugoslovenske armije*, Glava 1, politička uprava JA, 1949, str. 310—311.

i obučavane u posleratnom periodu za odbranu nezavisnosti naše zemlje, tekovina revolucije i izgradnje socijalizma. One ne ugrožavaju ničiju nezavisnost i slobodu, ali su spremne na najveće žrtve i napore u slučaju opasnosti, jer se oslanjaju prvenstveno na moralnu snagu svojih pripadnika i naroda u celini.

Međutim, ne treba se zanositi iluzijama, tj. precenjivati svoje, a potcenjivati neprijateljske snage, bez obzira na način i motive na osnovu kojih je ostvarena politička i ideološka indoktrinacija. I agresorove armije mogu ispoljavati veliku snagu ne samo svojom brojnom i tehničkom nadmoćnošću, već i svojom svirepošću, pljačkaškim instinktima, preteranim šovinizmom, mučkim i iznenadnim napadom, itd., kao što je to pokazala nemačka armija u drugom svetskom ratu ili izraelska danas. Zbog toga je neophodno da se svi elementi, pa i kvalitativni odnos snaga, najobjektivnije cene uzimajući u obzir sve prednosti koje nam pruža karakter naše armije i njeno sve bolje naoružavanje i usavršavanje.

6. *Zemljište* je, bez sumnje, jedan od važnih i uticajnih činilaca u spletu ostalih uslova svake, pa i naše zemlje. Ono je poprište sukoba i osnovica zadovoljavanja mnogih potreba vojski i ratujućih strana. Zemljište je ranije uglavnom predstavljalo smetnju za obe ratujuće strane, tako da je, na primer, pre više od 200 godina Fridrih Veliki govorio da bi sva sela, brda i ostale zemljišne prepreke, kad bi mogao, sraunio sa zemljom, da ne bi smetali njegovoj vojsci pri kretanju i u borbi. Prirodno je da njegov gusti linijski borbeni poredak nije bio podesan za raznoliko zemljište, već je tražio »ravna polja« na kojima su se bitke izvodile. Tada su se odigravali »čisti« sudari dveju vojski u kojima je jači i veštiji pobeđivao, jer slabiji nije mogao da zakloni ili ojača svoju snagu pomoću zemljišta i drugih veštačkih prepreka. Docnije, zbog naglog povećanja vojske, naročito za vreme Napoleona, bilo je potrebno da se tako velike mase kreću i prikupljaju na odlučujućem mestu za borbu, što je dovelo do primene elastičnijeg i rastresitijeg borbenog poretka, prilagođenog svakom zemljištu. Značaj zemljišta i dalje je rastao. Pojava brzometnog oružja rađa potrebu dodatnog fortifikacijskog uređenja zemljišta za vatreno dejstvo i za zaštitu. Zbog sve većeg usavršavanja naoružanja i mogućnosti primene znatnih oklopnih, motorizovanih, vazduhoplovnih i raketnih jedinica i drugih borbenih sredstava, zemljište je postalo jedan od faktora koji utiče na ishod borbi i na način upotrebe rodova i vidova oružanih snaga i na njihovu efikasnost. Naime, zemljište će ispoljavati neprekidan uticaj na borbena dejstva bez obzira na to što se i njegove odlike donekle mogu menjati (izradom komunikacija, pošumljavanjem, sečom šuma, plav-

ljenjem, pronalaženjem novih sredstava za njegovo lakše savlađivanje, itd.) i bez obzira na to da li se radi o napadaču ili braniocu. I jedan i drugi teže da ga što više iskoriste, odnosno svome protivniku postave što više prepreka i nezgoda. Branilac se najčešće oslanja na zemljište, sa ciljem da iskoristi njegove pogodnosti i nadoknadi svoje slabosti, sačuva svoju živu silu i do maksimuma iskoristi mogućnosti vatrenih sredstava. To se jasno vidi i iz načelnog i praksom utvrđenog odnosa snaga i sredstava branioca i napadača, pri čemu je brojno slabiji branilac u stanju da se, zbog oslonca na zemljište, uspešno suprotstavi i znatno nadmoćnijem napadaču. Ali, isto tako ne treba zaboraviti da zemljište u izvesnim slučajevima može više da ide u prilog napadaču nego braniocu, naročito onda kada prirodne prepreke ometaju manevrar branioca i upotrebu tehničkih sredstava i njihovo izvlačenje iz okruženja. U takvim slučajevima napadač ima mogućnost da braniocu svojim jačim i tehnički opremljenim snagama i sredstvima, naročito pomoću vazduhoplovstva, nanese velike gubitke.

»Mnogi bi mislio da terenske teškoće i prirodne prepreke imaju uvijek prvenstvenu važnost u odbrambenim bojevima za našu Narodnooslobodilačku vojsku. Ali, to nije tačno, naročito to nije bio slučaj u Crnoj Gori. Terenske teškoće i prirodne prepreke ovdje su se pokazale kao minus za nas, a plus za neprijatelja. Zbog tih prirodnih prepreka silno je bilo onemogućno manevrovanje naših jedinica i baš te prirodne prepreke bile su velika opasnost za našu čitavu udarnu grupu u Crnoj Gori pri našem probijanju iz neprijateljskog obruča. Velika tehnička nadmoćnost: dalekometni topovi, mnogobrojna avijacija i specijalno izvježbane jedinice za brdsko ratovanje na strani neprijatelja dali su mu veliku prednost u borbi protiv nas i u savlađivanju tih prepreka«² (podvukao M. Š.).

Na osnovu rečenog sledi da se i zemljište mora ceniti uporedo sa mnogim drugim elementima, kao što su: veličina i oblik državne teritorije; karakter, oblik i dužina graničnih frontova; reljef i pogodnost operacijskih pravaca, vitalni objekti; plodnost i komunikativnost teritorije; naseljenost; karakter sopstvene armije i agresorovih snaga, njihovi ciljevi, brojno stanje, naoružanje, obučenost, borbena gotovost, kvalitet starešinskog kadra, formacija jedinica, itd. Iz svega toga treba izvlačiti odgovarajuće zaključke, usklađivati razne suprotne uticaje, čvrsto povezivati i usmeraviti ka jednom cilju one koji u istom pravcu pozitivno deluju, pronalaziti najsvrsishodnije postupke i donositi odgovarajuće odluke, usmeravati obuku

² Tito, *Borba za oslobođenje Jugoslavije 1941—1945*, »Kultura«, Beograd, 1947, str. 158—159.

i vaspitanje armije i naroda radi ujednačavanja pogleda i pojačavanja njihovih napora za uspešnu odbranu svoje zemlje. Drugim rečima, to bitno utiče na našu doktrinu i pravac njenog daljeg razvijanja i usavršavanja. Zbog toga što zemljište može povoljno uticati na otklanjanje mnogih slabosti i otežavati agresoru uspešno ispoljavanje tehničke nadmoćnosti, bar na pretežnom delu naše teritorije, ono ima vidan uticaj i na vojnu doktrinu u celini, a naročito na organizaciju, formaciju i opremu jedinica, na odnos pojedinih rodova vojske, na svrsishodnost i obim motorizacije u odnosu na ostala transportna sredstva (s obzirom na prolaznost zemljišta, na kapacitet pojedinih pravaca, na mogućnost manevrovanja, snabdevanja, itd).

7. *Tradicije i ratno iskustvo naših ljudi*, kao posebna obeležja ljudskog faktora rata i oružane borbe, najneposrednije utiču i na karakter naše armije. Iako imamo višenacionalnu zajednicu čiji narodi i narodnosti imaju izvesne specifične odlike kao posledicu različitih uticaja i uslova života kroz vekove, ipak svi naši narodi i narodnosti imaju nekoliko najbitnijih zajedničkih odlika, tako da se mogu posmatrati i kao jedinstvena celina. Ta njihova kompaktnost svakim danom postaje sve čvršća zahvaljujući njihovoj svesti o zajedničkim interesima, pravilnom rešavanju nacionalnih i socijalnih pitanja i njihovom vaspitanju u duhu bratstva i jedinstva, kojem su od davnina težili, a koje je u toku narodnooslobodilačkog rata krvlju iskovano, a posle rata još više produbljeno.

Trnovita prošlost naših naroda i njihova borba sa stranim zavojevачima i domaćim ugnjetačima razvila je kod njih izrazitu borbенost i buntovnost, hrabrost, otpornost i samopožrtvovanje, smisao da cene pravdu i istinu, da čuvaju i da se bore za svoju i poštuju tuđu slobodu. U svojoj dugoj istoriji, to su bili miroljubivi narodi koji nisu nikoga ugrožavali, već većinom bili žrtva mnogih agresora, koji su i ranije, a naročito u poslednja dva velika rata, na vešt i prepreden način raspirivali mržnju i neslogu među njima, da bi ih lakše potčinjavali, eksploatisali i ugnjetavali. To su narodi kod kojih je visoko razvijen kult poštovanja drugih, naročito prijateljskih i bratskih naroda, narodi koje je Komunistička partija (SKJ) vaspitavala i vaspitava u duhu istinskog internacionalizma i koji su bez roptanja na delu izvršavali svoje internacionalističke obaveze ne samo u ratu, već i u posleratnom periodu (nesebična pomoć Albaniji, Bugarskoj, Mađarskoj itd.). Međutim, treba imati u vidu da bi naši narodi, koji izgrađuju socijalizam u svojoj zemlji i koji sa najvećim žarom žele mir i bratsku saradnju sa svim drugim narodima na bazi ravnopravnih odnosa. u isto vreme sa najvećim ogorčenjem, gnevom, mržnjom i prezirom dočekali svakog agresora

i sa najvećom odlučnošću i istrajnošću branili tekovine revolucije i svoju slobodu i nezavisnost.

U svojoj novijoj istoriji, a naročito u toku NOR-a, naši narodi stekli su bogato *ratno iskustvo*. Vodili smo borbu sa znatno brojnim i tehnički opremljenim neprijateljskim snagama, na našem zemljištu, raspolagali smo ljudskim faktorom visokog kvaliteta i oslanjali se na sopstvene snage. Iz borbe naših naroda i narodnosti za svoju slobodu i nezavisnost, iz naše istorije koja je po mnogo čemu protivurečna, možemo izvući mnoge pouke ne samo iz pozitivnih, već i iz negativnih postupaka naših ranijih generacija. Pozitivne primere i pouke treba dalje slediti i produbljivati u skladu sa novonastalim odnosima i uslovima, a negativne pomno izučavati, analizirati i objašnjavati kako se ne bi ponovile u nešto drugačijem vidu u novim uslovima.

•

Ako detaljno analiziramo sve navedene faktore koji obeležavaju našu stvarnost, tj. naše uslove, i uočimo svu njihovu složenost, komplikovanost i uzajamnu zavisnost, ako pravilno shvatimo njihove često suprotne tendencije i uticaje, onda ćemo doći do pravilnog i logičnog zaključka da samo svestrano upućeni i izrazito sposobni kolektivi i ljudi mogu ući u suštinu njihove sveukupnosti i iz spleta njihovih mnogobrojnih i različitih uticaja izlučiti ono što je najbitnije, najvažnije, najpreče i najsudbonosnije za sigurnost naše zemlje, tj. *dati osnove naše vojne doktrine* i dalje je razvijati i prilagođavati. Prema tome, to su prvenstveno oni ljudi koji najbolje poznaju sve te elemente, koji se svakodnevno sa njima susreću, koji poznaju život zajednice i naroda u njoj, koji daju osnove njihovog sadašnjeg i perspektive njihovog budućeg razvitka i koji dobro poznaju vojno-političku situaciju u svetu i postojeće vojne doktrine drugih zemalja.

Kroz izvršenje raznih zadataka i sprovođenje u delo pojedinih postavki, koje struje odozgo do dole — do najnižih jedinica i instancija — proverava se njihova ispravnost i svrsishodnost i stvara realna mogućnost za njihovu eventualnu modifikaciju, dopunu, dalje usavršavanje i razvijanje, pa i za konačno odbacivanje. Prema tome, u oformljavanju vojne doktrine jedne zemlje učestvuju sve instance odozgo do dole, samo što *one najviše (instancije) daju osnovne smernice*, rukovodeći se postojećim uslovima i perspektivama, odnosno predviđanjem onih uslova koji se mogu očekivati u

najskorijem vremenu, a one niže ih pomažu svojim predlozima i zapažanjima koja su stekle u svom praktičnom radu prilikom primene pojedinih postavki i izvršavanja dobijenih zadataka. S tim u vezi naši naučni instituti, vojne akademije i sve vojne škole imaju ogromnu ulogu i uticaj.

Neosporno je da se *vojna doktrina najuspešnije i najbrže izgrađuje u toku rata*, tj. na vrelu stvarnosti i surovih događaja, koji po svojim posledicama — uspesima ili neuspesima — očigledno pokazuju da li su i koliko odluke i postupci u vezi sa raznim pitanjima i način njihovog oživotvorenja pravilni ili ne. *U toku našeg narodnooslobodilačkog rata postojala je, razvijala se i uspešno izgrađivala naša vojna doktrina, doktrina koja je potpuno odgovarala tadašnjim našim uslovima i koja se stalno prilagođavala svakoj promeni tih uslova. Međutim, od tada pa do danas mnogi uslovi su se bitno izmenili i dalje će se menjati, tako da se sadašnja naša vojna doktrina treba da oslanja s jedne strane na našu doktrinu iz vremena narodnooslobodilačkog rata, a s druge strane da bude odraz promena i novih uslova ne samo kod nas, već i kod verovatnih neprijatelja. I ne samo to. Ona treba da se zasniva i na perspektivama, odnosno pretpostavkama razvoja i daljih promena onih uticajnih činilaca koji se iz dana u dan manje ili više menjaju ili onih za koje se pozitivno zna da će se uskoro izmeniti. Drugim rečima, naša vojna doktrina treba donekle da ide u susret uslovima bliže budućnosti.*

Treba imati u vidu da su svi uticajni činioci, koji u suštini predstavljaju »naše uslove«, kao što je već navedeno, izloženi stalnim i različitim promenama. U stvari, postoje elementi koji se mogu veoma brzo — iznenadno menjati kao, na primer, međunarodna situacija i vojno-politički odnosi u vezi sa tim geografsko-strategijski položaj zemlje, i elementi koji se veoma sporo, tako reći neosetno menjaju, kao što su ekonomska moć, odnosno ratni potencijal zemlje, karakter armije, tradicije i mentalitet naroda, zemljište, itd. Dok se kod ovih poslednjih elemenata uticaji nastalih promena samo postepeno i neosetno odražavaju na život i rad vojske i naroda uopšte, dotle donošenje pogrešnih odluka u vezi sa raznovrsnim promenama koje iznenadno nastaju ili se brzo razvijaju, i nepravovremeno reagovanje na te promene, može imati dalekosežne negativne posledice za opstanak zemlje. To nam očigledno pokazuje i prošlost pojedinih evropskih država, koje su sa manje ili više uspeha uspevale da svoje vojne doktrine usklade sa stvarnim prilikama i okolnostima (u kojima su živele) i da ih prilagođavaju nastalim promenama. Ako bismo analizirali vojne doktrine koje su postojale pred prvi svetski rat, u toku toga rata, u periodu između

dva svetska rata i u toku drugog svetskog rata, i doktrine koje danas postoje, onda bismo videli da je bilo sličnih, različitih, pa čak i dijametralno suprotnih doktrina, kao i stalnih promena u pojedinim doktrinama raznih država. To je bila posledica, s jedne strane, različitih prilika i okolnosti u kojima su pojedine države živele i međusobnih uticaja koje su jedna na drugu ispoljavale i, s druge strane, odraz pojave novih uticajnih elemenata, naročito snažnog razvoja vazduhoplovstva, oklopnih i motorizovanih jedinica. Osim toga, sve je to bilo praćeno raznim teorijama o odlučujućoj ulozi ovog ili onog roda i vida oružanih snaga i o karakteru budućih ratova, tako da je nastalo previranje u doktrinama pojedinih država, pa i osetne razlike među njima. Pored toga, one su se razlikovale i u pogledu važnosti koja je pridavana tehničkim sredstvima u odnosu na čoveka, u pogledu prioriteta ofanzivnih i defanzivnih dejstava, metodičnosti, obazrivosti, i brzine u pripremama i izvođenju operacija, itd. U okviru tih osnovnih pitanja razrađivani su drugi sitniji detalji i postupci, većinom taktičke prirode, koji su dopunjavali i davali celovit oblik pojedinih dotkrina u to vreme.

U praksi, u toku prvog i drugog svetskog rata, pa i u posleratnom periodu u oslobodilačkim ratovima (na primer, u Vijetnamu i Alžiru), očigledno se pokazala ispravnost, odnosno pogrešnost pojedinih doktrina i potreba za njihovom potpunom izmenom ili revizijom. Nije potrebno naglašavati koliko je važno za jednu zemlju pravilno postavljanje osnovnih smernica vojne doktrine. Dovoljno je samo napomenuti da je Francuska u početku prvog svetskog rata zamalo poražena zato što je ušla u rat sa doktrinom koja je zagovarala ofanzivu po svaku cenu, da je Nemačka u drugom svetskom ratu pretrpela poraz, između ostaloga, i zbog toga što je predviđala *munjeviti rat*, precenjivala svoje oklopne snage i donekle zapostavljala artiljeriju i pešadiju i da su Francuska i Sjedinjene Američke Države pretrpele poraz u Indokini, a Francuska i u Alžiru, zato što su pogrešno cenile nesalomljiv otpor naroda koji su spremni i sposobni da se uspešno odupru agresorima.

Prema tome, i naša vojna doktrina treba da opredeljuje način naših dejstava i da ih klasificira po važnosti i prioritetu, da predviđa oblike borbenog poretka, razne norme i približne odnose snaga i sredstava sa kojima možemo i treba da računamo u napadu i odbrani, da daje osnovne smernice za obuku i vaspitanje boračkog i starešinskog kadra i da se u vezi sa tim odražava na naše nastavne planove i programe, na organizaciju, formaciju, opremu i snabdevanje vojske, da razvija opštenarodnu odbranu i društvenu samozaštitu, itd.

Istorija ratova od pamtiveka je potvrdila da je pasivna odbrana uvek donosila poraze i da je takozvana avanturistička strategija, pa i ona koja je propovedala ofanzivu po svaku cenu, takođe mogla imati katastrofalnih posledica u onim slučajevima kada situacija na bojištu nije odgovarala takvom načinu dejstva. Istina je da strategija priznaje da se pobeda jedino može postići ofanzivom, ali ona isto tako ne isključuje ni ostale strategijske radnje koje treba da posluže kao sredstvo da bi do ofanzive moglo doći, već ih, naprotiv, i preporučuje u određenim i za to neophodnim slučajevima. Prema tome, s obzirom na naše uslove i našu izrazito miroljubivu spoljnu politiku, sva naša pažnja treba da bude usredsređena na problematiku odbrane naše zemlje, na uspešno odbijanje agresora, uz razumno ekonomisanje snage, naročito u početnoj fazi rata kada će odnos snaga za nas biti najnepovoljniji. To je utoliko potrebnije što postoji mogućnost da u početku, za duže ili kraće vreme, ostanemo potpuno sami u borbi sa agresorima, tj. bez ičije pomoći — oslanjajući se samo na sopstvene snage. U takvoj situaciji, naročito u početnom periodu rata, *strategijska defanziva, uz primenu elastičnog manevra ne samo snagama već i prostorom, uz svestrano korišćenje operativnih i taktičkih ofanzivnih protivdejstava i iznuravanje neprijatelja, radi pripremanja povoljnih uslova za prelaz u protivofanzivu u najpogodnijem trenutku i na najpogodnijem mestu, za nas ima izuzetan značaj.* Zbog toga, po našem mišljenju, treba poklanjati ozbiljnu pažnju odbrani na širokom frontu, manevarskoj odbrani, noćnim borbama, borbama u zasedi, u okruženju i proboju iz okruženja, partizanskim dejstvima, dejstvima teritorijalnih jedinica i, iznad svega, *aktivnim dejstvima — protivnapadu i protivudaru.* Pri tome sva dejstva treba da se zasnivaju na izrazitom manevru, silini udara, brzini dejstva, punoj inicijativi starešina, iznenađenju i krajnjim naporima. U svakom slučaju biće nužna kombinacija vođenja defanzive i ofanzive na pojedinim pravcima i delovima fronta ili na posebnim frontovima. No, treba imati u vidu da se, u određenim uslovima, ne sme forsirati ofanziva, iako je ona najizrazitije sredstvo pobeđe. Zar se nije mnogo bliže porazu ako se preterano forsira ofanziva i sopstvene snage istope pre nego što se stvore sve pretpostavke da do pobeđe dođe, i zar se nije mnogo bliže pobeđi ako se sačuvane snage, koje su privremeno bile u odbrani, pod izmenjenim povoljnim okolnostima, bace u odlučujući napad na iscrpljenog neprijatelja? Ako se ovako stvari posmatraju, onda se može doći do zaključka da za nas *strategijska defanziva ima izuzetan značaj, ne*

zato što je ona efikasniji vid strategijskog dejstva od ofanzive, već zato što je neophodna da bi se moglo doći do nužnih pretpostavki za vođenje strategijske ofanzive, a samim tim i do pobeđe.

*

Neosporno je da je naša vojna doktrina krajem 1951. godine pretrpela korenite promene u skladu sa našim uslovima i da se od tada stalno dopunjava i usavršava. Po našem mišljenju, ona, između ostalog, treba da ispunjava sledeće zadatke: da što detaljnije proučavamo i poznajemo sopstvene uslove i mogućnosti; da stalno i neumorno pojačavamo odbrambenu snagu naše zemlje; da obratimo najveću pažnju na sveopštu opreznost i gotovost naših oružanih snaga i budno pratimo sve događaje u svetu kako ne bismo bili ničim iznenađeni; da na svaku promenu, koja bi nas ma u čemu tangirala, u što je moguće kraćem roku na adekvatan način reagujemo i preduzimamo odgovarajuće protivmere; da sistematski izučavamo lokalne ratove i vojne intervencije radi izvlačenja iskustava i pouka; da se pripremimo za odbijanje iznenadnog napada velikih tenkovskih, vazduhoplovnih i ostalih formacija, i da s tim ciljem obratimo najveću pažnju protivoklopnoj, protivvazdušnoj, protivdesantnoj i protivelektronskoj borbi, utvrđivanju, sistematskom zaprečavanju, maskiranju i zaklanjanju; da u najoštrijoj formi primenjujemo načelo ekonomisanja snagama i sredstvima i vodimo svestranu brigu o svakom čoveku, ne samo zbog toga što nas na to prisiljava naš opšti humanistički odnos prema čoveku, već i zato da bismo izbegli nepotrebno trošenje snaga u krajnje nepovoljnim uslovima i nepovoljnom odnosu snaga; da brojnoj i tehničkoj nadmoćnosti neprijatelja, kad se nađemo u takvoj situaciji, suprotstavljamo najsvrsishodniji odnos sopstvenih snaga i sredstava, uzimajući u obzir ostale naše prednosti, i da u vezi sa tim svoja dejstva prvenstveno zasnivamo na manevru, iznenađenju, odlučnosti, upornosti i dovitljivosti; da brzo prebacujemo snage i borbena sredstva sa manje ugroženih delova na najugroženiji deo fronta, odnosno sa jednog na drugi front; da široko primenjujemo noćna dejstva i noćne marševe; da pored napada u potrebnoj meri forsiramo manevarsku odbranu i odbranu na širokom frontu i da se pripremimo za odsudnu odbranu pojedinih pravaca, prostoriya i objekata i za likvidiranje vazdušnih desanata; da svaka naša odbrana bude prožeta svestranom primenom aktivnih radnji — protivnapada i protivudara, da s tim ciljem do maksimuma razvijamo ofanzivan duh i težnju za nemilosrdnim uništavanjem agresora; da u najvećem stepenu

organizujemo i primenjujemo opštenarodnu odbranu i društvenu samozaštitu, koristeći iskustva iz našeg narodnooslobodilačkog rata i takvih ratova drugih naroda; da vaspitavamo i obučavamo naše starešine i oružane snage za izvršavanje složenih, teških i napornih zadataka, da starešinama omogućimo što širu primenu svesne i korisne samoinicijative, koja je ionako svojstvena našim ljudima, da kroz obuku i škole stavljamo u složenije i neizvesnije situacije radi izazivanja i pobuđivanja njihovih stvaralačkih sposobnosti, da ih podstrekavamo da donose smelije odluke i da ih oslobađamo svakog šablona i krutosti; da kroz planove i programe obuke starešina, štabova i trupa sprovodimo u delo osnovne smernice naše vojne doktrine; da u svakoj prilici pravilno i objektivno cenimo podatke i donosimo zaključke o vojnim snagama eventualnih neprijatelja, o njihovoj organizaciji, jačini, naoružanju, ratnim metodama i doktrini, o njihovom grupisanju i načinu dejstva, i da sopstveni rad prilagođavamo stvarnim potrebama i okolnostima; da stalno pratimo razvoj tehnike i nauke uopšte; da sve pripadnike naših naroda i narodnosti pretvorimo u nepokolebljive i istrajne branioce naše slobode, nezavisnosti, tekovina revolucije i izgradnje socijalizma i da svaki pedalj naše zemlje pretvorimo u aktivni front odbrane i nesalomljivu branu o koju će se lomiti naši neprijatelji; da obavezno proizvodimo otpor i na napuštenom delu teritorije; *da izgrađujemo i stalno usavršavamo sopstvenu doktrinu koja će u suštini biti odraz naših uslova i realnih mogućnosti.*

Rešavanjem takvih problema nadopunjavaćemo našu doktrinu, menjaćemo je i usavršavati uporedo sa nastalim promenama i našim uslovima, razvijaćemo je i prilagođavati verovatnom načinu dejstva neprijatelja i našim pogledima, sa ciljem da svoje snage i sredstva najsvrsishodnije iskoristimo, a neprijateljsku tehničku superiornost pogodnim merama i postupcima što više umanjimo.